

Володимир Богенчук

Напевно багатьом відома казка про царя, який шукав найсолодшу річ у світі. Після тривалих пошуків і смакувань плодів та страв усіх народів світу він випадково помітив, як спить немовля на руках своєї матері. І в ту мить вельможа зрозумів, що усі його пошуки були даремними – найсолодшим є сон немовляти. Усі ці почуття можна охопити одним висловом – радощі материнства. Щасливі ті жінки, які мають змогу їх відчутти. На жаль, сьогодні безпліддя є однією із болючих проблем багатьох сімейних пар.

Патріярх Яків зі Старого Завіту взяв собі за жінок двох сестер – Лію і Рахиль. Любив Рахиль, хоч вона була неплідною, тоді як Лія, котру менше любив, була благословенна Богом плідністю і народжувала йому дітей. «Як же Рахиль побачила, що не народжує Якову дітей, стала заздрити своїй сестрі і сказала до Якова: дай мені діток, а то вмру» (Бут. 30, 1). У цьому розчарованому та болючому крикові Рахилі за «відібраним» материнством криється драма безпліддя багатьох подружніх пар, яку вони переживають як виклик долі, втрату, неможливість повної самореалізації.

Історія

Роберт Едвардс, працюючи в Кембриджському університеті, почав дослідження у сфері штучного запліднення у 1960 році. У 1968 р. він домогся запліднення людської яйцеклітини в лабораторних умовах. Вивчення оптимальних умов штучного запліднення і подальшого перенесення ембріонів у матку зайняли 10 років. Перша спроба використовувати ЕКЗ (екстракорпоральне запліднення) у лікуванні безпліддя була зроблена у 1975 році і закінчилася невдачею: вагітність виявилася позаматковою. Екстракорпоральне запліднення вперше в історії людства було проведено в 1978 в невеликому місті Оулдгемі в Англії. Його засновниками вважаються кембриджські дослідники – гінеколог Роберт Едвардс (Robert Edwards) і ембріолог Патрік Стептоу (Patrick Steptoe). Внаслідок першої операції екстракорпорального запліднення, 25 липня 1978р., в сім'ї Леслі і Джона Браунів з'явилася довгоочікувана дитина – дочка Луїза. До цього Леслі протягом 9 років безуспішно лікувалася від безпліддя, викликаного непрохідністю маткових труб. Луїза Браун стала першою «дитиною з пробірки», як надалі стали називати дітей, народжених за допомогою цього методу. Через рік ще одна дитина з'явилася в австралійському Мельбурні. Відтак практика штучного запліднення активно поширилася у США, Франції, Бельгії, Німеччині.

Сьогодні близько 700 тисяч безплідних подружніх пар щороку вдаються до цього методу. На світ з'являється близько 30 тисяч зачатих цим способом дітей. 2002-й рік став роком, коли завдяки штучному заплідненню народилося мільйонне немовля. Першою «дитиною з пробірки» в СРСР стала мешканка міста Красний Луч Луганської області, Олена Донцова, яка народилася в клініці Наукового центру акушерства, гінекології та перинатології РАМН у 1986 році. Завдяки відкриттю Роберта Едвардса у світі народилося більше мільйона «дітей з пробірки». У 2001 він створив технологію штучного запліднення, був нагороджений найпрестижнішою американською премією у сфері медицини – Ласкерівською премією, а у 2010 р.- Нобелівською премією з медицини.

Досвід України

В Україні майже 1,5 млн. подружніх пар страждають від безпліддя. Упродовж 2006 року в Києві зареєстровано 1 тис. 691 безплідна пара, з них жіноче безпліддя зареєстроване в 1 тис. 315 випадках, чоловіче – в 149, сумісне – в 224. Загальна кількість сімей, які потребують лікування із застосуванням допоміжних репродуктивних технологій – 550. За статистикою, 2 з 10 подружніх пар не можуть народити дитину. 30 листопада 1984 року в Україні вперше була запліднена яйцеклітина in vitro. Та лише 1991 року українські медики раділи від народження малюка «з пробірки». Це сталося в Харкові завдяки видатному українському репродуктологу Федору Дахну.

Методи запліднення

За останні роки збільшилася кількість нових методів штучного запліднення. Разом з тим, спостерігається і значне зростання їх застосування. Виділяють декілька основних типів штучного запліднення: внутрішньоматкова інсемінація клітинами чоловіка або донора, методи ГІФТ і ЗІФТ і метод ЕКЗ (IVF) - екстракорпоральне запліднення. Використання ГІФТ технології може бути пов'язане з бажанням не зіштовхуватися з етичними проблемами, які виникають з точки зору як католицької моралі, так і різних напрямів у медико-юридичній ділянці щодо запліднення у пробірці (in vitro). Ця технологія, на думку деяких моралістів, служить формою допомоги подружньому акту, але в жодному разі не його заміною.

Методи ГІФТ і ЗІФТ

Технологія GIFT полягає в одночасному, але розділеному перенесенні чоловічих та жіночих гамет всередину фаллопієвої труби. Показниками для такого методу є деякі форми жіночого та чоловічого безпліддя, несумісні із штучною інсемінацією, при умові, що жінка має хоча б одну прохідну фаллопієву трубу. Прихильники цієї технології стверджують, що приблизно у 40% випадків, пов'язаних з неплідністю, патологію якої ще не було виявлено або вже було виявлено і яку не завжди вдається подолати штучною інсемінацією, можна виправити за допомогою цієї технології.

ЕКЗ (IVF) - екстракорпоральне запліднення

ЕКЗ – це штучне запліднення поза організмом, тобто в лабораторних умовах. При використанні цього методу в пробірці здійснюється запліднення яйцеклітини жінки спермою чоловіка. Далі фахівці проводять лабораторне спостереження за розвитком ембріона на ранніх етапах розвитку. Потім здійснюється перенесення отриманих ембріонів.

Сурогатне материнство

Деякі жінки, за посередництвом агентств та за відповідну платню, виношували для третіх осіб-замовників дітей, що були запліднені в пробірці з клітин замовників. Бували випадки, коли матері, маючи власних дітей, брали на себе це завдання, щоб подарувати дитину своїй безплідній сестрі. Був також випадок з так званою «найманою матір'ю», котра, після того, як виносила замовлену дитину, відмовилась віддати її, вважаючи своєю. Інструкція «Donum Vitae» вважає етично неприйнятним сурогатне материнство, з тих самих причин, які вимагають відмови і від штучного гетерологічного запліднення, бо воно: «Практично, суперечить єдності шлюбу і гідності людського дітонародження». Крім цього, тут йде мова не лише про загрозу подружній єдності, але й тісному зв'язку між

батьками і дітьми. Сурогатне материнство шкодить сім'ї, а тому цей різновид планування народження дитини піддають гострій критиці, хоч воно, здавалося б, вирішує проблему безплідності жінок, у яких відсутня матка або які неспроможні самотійно виносити плід.

Вчення Церкви

Штучне гетерологічне запліднення суперечить єдності подружжя, гідності подругів, властивому покликанню батьків і праву дитини бути зачатою і приведеною на світ у подружжі і з подружжя... Щобільше, воно є образою спільного покликання подругів бути батьком і матір'ю: воно об'єктивно позбавляє подружню плідність єдності та цілісності. Спричинює і проявляє розрив між генетичним батьківством і відповідальністю за виховання дитини.

Моральна оцінка інтракорпорального запліднення

Застосування GIFT-технології може бути пов'язане з бажанням оминати етичні проблеми знищення «зайвих» ембріонів. На думку деяких моралістів, GIFT не можна вважати формою допомоги – це, радше, заміна подружнього акту: хоч саме запліднення відбувається в лоні матері, але гамети певний час перебувають поза людським організмом. Інструкція Donumvitae не висловлюється ні на захист, ні в осуд GIFT, позаяк новизна цієї методики і способи її застосування залишають місце для певних сумнівів, у яких ще треба розібратися.

Моральна оцінка штучного гомологічного екстракорпорального запліднення

Перед тим як перейти до моральної оцінки штучного гомологічного екстракорпорального запліднення, слід нагадати дві основні етичні вимоги, пов'язані з людським дітонародженням. Перша вимога: життя ембріона треба захищати і оберігати, друга: зачаття повинно бути результатом особового стосунку законних подругів. Свідоме знищення ембріонів, як і штучне переривання вагітності, є морально недопустимим. На противагу цьому посилаються на те, що і у природному заплідненні, внаслідок різних аномалій, відбувається велика кількість спонтанних абортів і до, і після імплантації. Зокрема, вони твердять: якщо сама природа виконує селекцію (відбракування) і з числа різних ембріонів імплантуються і розвиваються тільки ті, які мають найбільшу життєздатність, то і в лабораторних умовах також допустимо застосовувати ряд спроб з метою досягнення кращого результату. В цьому випадку лікар лише «копіює» те, що відбувається в самій природі.

Однак неважко зауважити протиріччя і лукавство даного твердження. Ми звертаємося до природи, щоб виправдати знищення ембріонів. Але слід чітко бачити різницю між природною смертю і спричиненою смертю. Якби дане твердження було правильним, то його можна було б застосувати і до інших випадків. Адже хоч у дорожньо-транспортних аваріях гине велика кількість людей, чи можна перестати вважати злочином умисне вбивство в автокатастрофі? Інший приклад: багато старих людей помирає природною смертю, але хіба не буде вважатися морально винуватим той, хто стане навмисно спричиняти їх смерть?

Існує ще одна обставина етичного характеру, а саме: Подружній статевий акт єднає подругів (фізично, емоційно, тобто поєднує як осіб) і водночас відкриває можливість народження дитини. Тому, коли акт зачаття дитини не має тілесного виявлення, він виявляється позбавленим міжособистісного спілкування, яке у всій повноті можна

виразити лише за посередництвом тіла (біологічний фактор цього акту відтворюється технологічно перенесенням гамет). Невід'ємною рисою подружньої любові є її цілісність і повнота дарування двох особистостей. Заміна тілесного і поєднання певною технологією призводить до применшення значення подружнього акту, його приниження до рівня суто технічної дії.

Екстракорпоральне запліднення певною мірою є заплідненням поза шлюбом: подружжю належить генетична спадковість ембріона, бажання батьківства і виношування плоду в лоні матері, але той (або ті), хто здійснює визначальну дію запліднення, є сторонньою для подружньої пари особою (чи групою осіб). Відповідні роздуми на цю тему знаходимо у Катехизмі Католицької Церкви, а також в енцикліці *Evangelium vitae*, у якій, зокрема, читаємо:

Різні техніки штучного запліднення... не прийнятні з погляду моралі, оскільки відділяють дітородження від істинно людського контексту подружнього акту, а надто це стосується техніки, що донині нараховує високий відсоток невдач: іде мова тут не так про самий момент запліднення, як про наступну фазу розвитку ембріона, нараженого на ризик скорої смерті.

Тут слід додати, що у цій ділянці ми зустрічаємося з однією із найбільших суперечностей сучасної культури: з одного боку, завдяки аборті і контрацепції відбувається поширення ментальності, спрямованої проти життя, а з іншого – відстоюється право будь-якою ціною і будь-яким способом мати дитину за допомогою різних технологій. У зв'язку з цим виникає велика підозра в тому, що як в одному, так і в іншому випадку на дитину дивляться швидше як на «доповнення», чи об'єкт у відношенні до подругів, але не як на суб'єкт – людську особу, яка має власну цінність і яку слід бажати і приймати заради неї самої.

Володимир Богенчук. Штучне запліднення надія чи загроза?!//СЛОВО № 1 (49) 2012, с.8-11